

σχολίες της, επίσης η σύλληψη, η έγκυμοσύνη και η γέννηση τών τέκνων της. Έξεταιζονται οι οικογένειες, τὰ ἀγαθὰ τους, οἱ τροφῆς τους, οἱ μετακινήσεις τους.

«Ο Faranger ἔκανε», γράφει η Kathryn Kish Sklar, «θαυμάσια χρήση τῶν βιβλίων τοῦ χειροῦ ὁρόμου, χρησιμοποιοῦντας τα γιὰ νὰ φωτίσει τὴν κοινωνία πού οἱ μετανάστες ἄφησαν, καθὼς ἐπίσης τὴν κοινωνία πού δημιούργησαν καθ' ὁδόν. Οἱ σπουδές του εἶναι ἐνδιαφέρουσες γιὰ ἕνα μεγάλο μέρος ἀναγνωστῶν, εἰδικά γι' αὐτοὺς πού ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειας καὶ τὴν ἱστορία τῶν γυναικῶν».

#### ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐπιμελήτρια τῆς Ἑβρας τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

\*

*Stewards of the Land: The American Farm School and Modern Greece.* τῆς Brenda L. Marder. Ἐκδόσεις: East European Quarterly, Boulder, σειρά: East European Monographs

Distributed by Columbia University Press 1979

Ἡ Ἀμερικανικὴ Γεωργικὴ Σχολή (ΑΓΣ) Θεσσαλονικτικῆς ἰδρύθηκε, γύρω στὰ 1904, μὲ πρωτοβουλία τοῦ προτεστάντη Ἀμερικανοῦ ἱεραποστόλου John Henry House, καὶ ἀπὸ τότε λειτουργεῖ ἀδιάλειπτα μέχρι σήμερα—μ' ἐξαιρέση τὰ χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς.

Τὸ βιβλίο τῆς Β. Marder *Stewards of the Land*<sup>1</sup> ἀναφέρει στὸ ἱστορικὸ τῆς ἱδρύσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἱδρύματος αὐτοῦ καὶ καλύπτει τὴν περίοδο 1902-1949.

Σήμερα η ΑΓΣ λειτουργεῖ σάν ἀγροτικὸ ἐπαγγελματικὸ Λύκειο, καὶ εἶναι Νομικὸ Πρόσωπο Ἰδιωτικῶν Δικαιῶν.

Τὸ ἀγροτικὸν τῆς, μὲ τὸ σύνολο τῶν ἐγκαταστάσεων, βρίσκεται 10 χιλιόμετρα, περίπου, ἀνατολικά τοῦ κέντρου τῆς Θεσσαλονικτικῆς, καὶ κατέχει μία ἑκταστὴ 1.500 στρεμμάτων.

Ἡ συγγραφέας ἀναφέρει στὸν πρόλόγῳ της, ὅτι ἡ μελέτη τῆς αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀποπειρὰ ἑρμηνείας τοῦ «πνεύματος» καὶ τῆς ἐπιβίωσης τοῦ ἱδρύματος—«μέσα ἀπὸ τὰ πλεόν χαρακτηριστὰ καὶ βίαια γεγονότα τῆς πρόσφατης εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας»—καθὼς ἐπίσης καὶ μὴ ἀπείρα παρουσιάσεις τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργοῦσαν τὸν πόντο τῆς ὁποίας προσέφερε «στὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν διάρκειά των κρίσεων ἱστορικῶν στιγμῶν».

Γιὰ νὰ γίνῃ πῶς κατανοητὴ ἡ συλλογιστικὴ αὐτῆς τῆς ἑρμηνείας, δὴ θάδοσε συνο-

πτικὰ ὁρισμένα στοιχεῖα γιὰ τὸ ἱστορικὸ τῆς ἱδρύσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῆς ΑΓΣ, καὶ κυρίως γιὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ Marder κάνει λόγο περὶ «πνεύματος» σάν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ κάποια δύναμη ἢ ὁποῖα ἐπέδρασε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπιδρᾷ κατὰ τρόπο μονοσήμαντο ἀκόμα καὶ στὴ σημερινὴ φάση λειτουργίας τῆς σχολῆς. (Ἰπνευθμίζουμε ὅτι ἡ μελέτη φέρει τὴν περίοδο 1902-1949.) Πῶς αὐτὸ εἶναι δυνατό, θὰ τὸ δοῦμε στὴ συνέχεια:

Τὸ 1894 ἔρχεται στὴ Μακεδονία ὁ John Henry House, μετὰ ἀπὸ εἰκοσι χρόνια ἱεραποστολικῆς θητείας σὲ διάφορες ἄλλες περιοχές τῶν Βαλκανίων.

Ἄνταποκρινόμενος, ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε, σὲ «θεῖο κάλεσμα» (Call), θέλησε νὰ ἱδρῆσιν στὴ Θεσσαλονικία μὴ πρακτικὴ γεωργικὴ σχολή πού θὰ ἀποτελοῦσε τότε ἕνα εἶδος «Ouit post» (ἡμιπροσθοφυλακτικῆς) τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν στὰ Βαλκάνια καὶ θὰ συντελοῦσε, τόσο στὴν ἐδραίωση καὶ ἐξάπλωση τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅσο καὶ στὸν ἑκουσυχισμό τῆς γεωργίας, ἀπαραίτητες κατὰ τὴ γνῶμη του προϋποθέσεις γιὰ τὴ λύση τοῦ Βαλκανικοῦ προβλήματος.

Μὲ φιλανθρωπικῆς εἰσφορῆς ἀγοράζονται (1902) στὴν περιοχή πού βρίσκεται σήμερα τὸ ἱδρυμα περὶ τὰ 200 στρέμματα γῆς, καὶ ἀπὸ 1903 ἀρτίζεται—ἀπὸ Ἀμερικανούς, κυρίως, κληρικούς—ἕνα ἑντεκαμελὲς συμβούλιο μετόχων.

Ἀρχίζει γρήγορα ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ ἀγροτικῶντος καὶ ἡδῶ, τὸ 1903, μεταξὺ τῶν ἄλλων διέθετε: γαλακτοκομεῖο (ὅπου παράγει τὸ πρῶτο παστεριωμένο γάλα στὴ χώρα), μηχανουργεῖο, ζωλυουργεῖο, μετασκευλητροποιεῖο...

Μέχρι τὸ 1912 ἡ σχολὴ λειτουργεῖ μὲ ολανοφάνους μαθητῆς (50 περίπου τὸ 1910), κυρίως ὄρφανά ἀπὸ καμμένα χωριά τῶν Μοναστηρίου. Μετὰ τοῦς Βαλκανικῶς πολέμους, ἡ ἔθνικὴ σύνθεσι τῶν μαθητῶν ἀλλάζει, ἀρχίζει ἡ ἑλληνικοποίηση τῆς σχολῆς καὶ στὶς 3/1/1918 τίθεται ὅπο τὴν ἐποπτεία τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

Ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, καὶ μέχρι τὸ 1929, διευθυντῆς εἶναι ὁ John House, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐπιβλεπᾷ ἕνα κλίμα βαθειὰς θρησκευτικῆς εὐλάβειας καὶ φιλανθρωπίας.

Τὸ Μᾶη τοῦ 1929, τὸ συμβούλιόν τῶν μετόχων ἐκλέγει στὴ θέση τοῦ διευθυντῆ τὸν Charles House, γιὸ τοῦ ἱδρυτῆ, θεσπὴ τὴν ὁποῖα κατέχει μέχρι τὸ 1955.

Στὶς ἀρχῆς τῆς δεκαετίας τοῦ 30 ἡ ΑΓΣ εἶναι σχεδόν μίᾳ αὐτοσυντήρητῆ κοινότητα: ζοῦν ἐκεῖ 127 οἰκότροφοι καὶ 17 ἄτομα τῆς ἐκπαιδευτικῆς προσωπικῆς.

Ὅταν καρῶ τῆς μεταέκτικῆς δικτατορίας, οἱ φιλικῆς σχέσεις τοῦ Charles House μὲ τὸ Βασίλειο Γεώργιο Β', καὶ ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀποδοχῆ, σάν διευθυντῆ, ὁρισμένων ἀρχῶν ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς τοῦ Μεταξά, εὐνοῦν τὴν—στὸ χωρὸ τῆς ΑΓΣ—ἐπικράτηση τῆς ἰδεολογίας τῆς ἀφῆς Αὐγούστου. Μὲ τὴν ἰταλικὴ ἐπίδρῳμῃ οἱ μαθητῆς ψεύθων, ἡ σχολὴ παύει νὰ λειτουργεῖ σάν ἐκπαιδευτικὸ ἱδρυμα καὶ προανατολιζε-

ται, ἀποκλειστικὰ, πρὸς τὴν παραγωγικὴ δραστηριότητα.

Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 41 ἀρχίζει ἡ κατοχὴ τῆς ΑΓΣ ἀπὸ τοῦς Γερμανούς, καὶ ὁ Charles House, σὸ ὄνομα τῆς σωτηρίας τοῦ ἱδρύματος, συνεργάεται ἕν μέρει μὲ τῶς, γενοῦντος πού ἐπιτρέπει στοῦς τελευταίους νὰ ἐκμεταλλεῦσθαι τὸ ἀγροτικῆμα σάν βάση γιὰ ἐπιχειρήσεις καὶ πηγὴ τροφίμων.

Τέλος τοῦ 1945, τὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα ἀρχίζει κατὰ τὴν περίοδο τοῦ σχεδίου Μάρσαλ: καταβάλλεται ἰδιαίτερα προσοχία γιὰ τὴν ἐπέκταση τῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ ἱδρύματος καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν δραστηριοτήτων του. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση συντρέχουν διάφοροι ὀφρεῖς: Ἀμερικανικὴ Ἐπιτροπὴ βοήθειας γιὰ τὴν Ἑλλάδα, Ὑπουργεῖο Γεωργίας, UNRRA, ECA, Ἰδρυμα Fulbright.

Ὁ σημερινὸς διευθυντῆς τῆς σχολῆς Bruce M. Landsdale (District interpreter στὴν ἐπιτροπὴ γιὸν ἔλεγο τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1946 καὶ Chief interpreter τῆς ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ Δημονῳήριμα τοῦ 1946), διαδέχεται τὸν Charles τὸ 1955.

Ἡ συγγραφέας ἀφαιρῶναι μεγάλο μέρος τοῦ βιβλίου της στὴν περιγραφή τῆς ζωῆς καὶ τῆς προσωπικότητας τῶν δύο πρῶτων, κυρίως, διευθυντῶν καθὼς καὶ τῶν συζύγων τους, ἐκθειάζοντας τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἀφοσίωση ὄλων στὴν ὑπόθεσι τοῦ ἱδρύματος. Μᾶς δίνει ἐπίσης παραστατικῆς εἰκόνας ἀπὸ τὴ ζωὴ στὸ ἀγροτικῆμα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πῶ σημαντικῶν ἱστορικῶν στιγμῶν (ἀπὸ τὸ Μακεδονικὸ ἀγῶνα μέχρι τὸν ἐμφύλιον), γιὰ τίς ὁποῖες, ἐξέλλογον, ἐκφέρει καὶ προσωπικῆς ἐκτιμήσεις ἐξιδανικευμένας, ἰδιαίτερα, τὴν μεταπολεμικὴ πολιτικὴ τῶν ΗΠΑ.

Γιὰ καθὴ ἱστορικὴ φάση ἀκολουθεῖται ἡ ἐξῆς διαδικασία: ἀπεκρίνεται τὸ ἔξο ἀπὸ τῆς σχολῆς χωρῶν πού δοκιμάζεται σκληρὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα—χωρὶς νὰ ἐξέρται ἀκριβῶς τίς βαθύτερες αἰτίες τους—καὶ στὴ συνέχεια, ἀντιδιαστολῆ αὐτοῦ τοῦ ἀνάστατου κόσμου μὲ τὴν ἀνθρώπινη τὴν γὰγὰ πη πού βασιλεύει μέσα στὴν «Ὀασή» τῆς ΑΓΣ.

Καὶ ἡ ἐπιβίωσις τῆς σχολῆς ὀφείλεται στὴν ἐπιβίωσι τοῦ «πνεύματος τῆς» πού κυριάρχησε στὸν τόπο τοῦ ἀγροτικῆματος τὰ 75 χρόνια τῆς ὑπαρξῆς τῆς.

Τὸ «πνεῦμα» αὐτὸ προσδιορίζεται σάν ἕνα σύνολο θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ προσωπικῶν ἀντιλήψεων τοῦ John House γιὰ τὸ ρόλο τῆς σχολῆς, ὁποῖες ὑποτίθεται ὅτι υἰοθετοῦνται καὶ ἀπὸ τοῦς διαδόχους του.

Συγκριμμένα, τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ συνόλου εἶναι:

- i) Ἡ θρησκευτικὴ πίστιν, οἱ ὁμναιστικῆς ἀρχῆς καὶ ἡ ἀφοσίωση ὄλων τῶν διευθυντῶν στὴν ὑπόθεσι τοῦ ἱδρύματος.
- ii) Οἱ ἀρχῆς παιδαγωγικῆς τοῦ John House γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὁλοπλευρῆς προσωπικότητας τῶν μαθητῶν.
- iii) Ἡ ἀντίληψη τοῦ τελευταίου γιὰ τὸ βασικὸ ρόλο τῆς σχολῆς: νὰ καλλιεργεῖται στὶς καρδιές τῶν μαθητῶν τὴν γὰγὰ γιὰ τὸ γεωργικὸ ἐπάγγελμα καὶ νὰ τοῦς

1. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι παρόμοιος ἀπὸ μίᾳ φράση τοῦ «Πιστεύω» τῆς ΑΓΣ «I believe that the tillers of the soil are stewards of the land...» Ἡ Marder ἦταν καθηγήτρια Ἀγγλικῶν τῆς ΑΓΣ τὸ 1966-67.

καταστήσει ικανούς καλλιεργητές, μελλοντικούς πρωτοπόρους τών Κοινοτήτων.

iv) Η ύποτιθέμενη κοινή πολιτική τών διευθυντών άπέναντι στις έκταστες άρχεις: Οι σχέσεις τους με τις τελευταίες να μίν καθορίζονται και να μίν έπηρεάζονται ποτέ από τά προσωπικά και πολιτικά τους πιστεύει.

Είναι φανερό ότι ή συγγραφείας ταυτίζει τις άρχες και άπόψεις τών διευθυντών με τό σύνολο τών άρχών και αντίληψων, που διαμορφώνονται μέσα από τήν όλη λειτουργία τής σχολής, στο πλαίσιο κάθε συγκεκριμένης Ιστορικής περιόδου. Καί αυτή ή ταύτιση τήν απαλλάσσει από τήν ύποχώρηση έρμηνης τής έσωτερικής δομής και τού λειτουργικού ρόλου τής ΑΓΣ, τόσο κατά τήν περίοδο τής ίδρυσής της στην τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη, όσο και κατά τις διάφορες φάσεις εξέλιξης τού έλληνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Εάν ή Marger ήθελε να κάνει μιá άπλή περιγραφή τής Ιστορικής εξέλιξης τής σχολής, και σ' αυτό τό πλαίσιο να υπογραμμίσει τί δράση τών διευθυντών, δέν έπρεπε να μιλά για «πνευμα» σχολής: διότι τά γεγονότα που περιγράφει στο βιβλίο διαφέδουν τό συμπερασμα περί έβθίωσης τάχα αυτού τού «πνεύματος». Αντίθετα, φαίνεται κατ' άρχήν καθαρά ότι ό θρησκευτικός πεποιθήσεις και ό ούμμανιστικές άρχές ύλοποιούνται με διαφορετικό τρόπο μέσα από τήν παιδαγωγική πρακτική τής κάθε έποχής, παίρνοντας έτσι, κάθε φορά, ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο.

Ας δούμε μερικά παραδείγματα:

— Η όλώνυμη συμμετοχή τών παιδιών, με τήν παρότρυνση τού ίδρουτ House, στην προσπάθεια άποκατάστασης τών προσώπων τής Μικρασιατικής καταστροφής, άναγκαλά τό κλίμα φιλάνθρωπίας και συνεργασίας τής σχολής και άποτελεί πράξη-πηγή δημιουργίας συναισθημάτων και αξιών για τούς ίδιους τούς μαθητές.

— Από τήν άλλη μεριά, ή προπαγάνδα τής 4ης Αύγουστου και ό παράτες στό άγρόκτημα, δέν φανερόνουν παρά πνευμα ύποταγής, παθητικότητας και άγνοιας τού γύρω κοινωνικού χώρου.

— Όμοια, τήν περίοδο τού έμφυλίου, τά παιδιά βλέπουν τήν ΑΓΣ σάν πραγματική δαση, όπου ό έξω κόσμος ύποφέρει, αμορραγει από τά βέβηλα στοιχεία τού κομμουνισμού.

Η συμπεριφορά τών παιδιών, στο έσωτερικό τής σχολής και σε σχέση με τόν έξω χώρο, αλλάζει και αυτό που ενδιαφέρει είναι ή διάσπαση αυτής τής άλλαγής, άν θέλουμε να καθορίσουμε τήν έννοια τού «πνεύματος» συγχρονικά και διαχρονικά. Διαφορετικά, ή περιγραφή τού χαρακτήρα και τής συμπεριφοράς τών Αμερικανών διευθυντών—μ' ένα είδος μπαγαβουρισμού—χωρίς τήν άνάλυση τής και τί σύνδεση τής με τό Ιστορικό-πολιτικό πλαίσιο, δημιουργεί μοιραία εσφαλμένες έντυπώσεις.

Πραγματικά, διαβάζοντας κανείς τό *Stewards of the Land* έχει τήν αίσθηση ότι ό

στόχοι τής ιδεολογικής πολιτικής τών ΗΠΑ παρέμειναν άναλλοίωτοι από τήν έποχή τής θεωρίας τού «Manifest Destiny» και ότι στην άτμόσφαιρα τού άγροκτηματος κυριαρχεί ακόμα τό πνευμα διακρίρωτες άρχών τού άμερικανικού κράτους τού 1900: «... ό παντοδύναμος Θεός μέ έχει έπλάξει σάν τόν εκλεκτό του λαό... ή δική μας φυλή... έντολόδοχος τού Θεού για τόν έκπολιτισμό τής ανθρωπότητας».<sup>2</sup>

Βεβαίως, κανένας δέν άρνείται, στην προκειμένη περίπτωση, τήν πνευματική κληρονομία τού John House—σάν άτομου και πολίτη τής έποχής του—άλλά και, γενικά, τό βάρος τής επίδρασης τής θρησκευτικής πίστης και τών ανθρωπιστικών άξιών στην λειτουργία διαμορφώσεως ενός εκπαιδευτικού Πιστεύω: συγχρόνος, όμως, είναι γνωστό, έπίδρουν και άλλα φαινόμενα—χαρακτήρες συλλογικών παραστάσεων (πολιτικά, ιδεολογικά)—άπό τά όποια ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα δέν «εξεμπεδύει» εύκολα μέ τήν άπλή διακρίρωτη «ουδετερότητα» τών διευθυντών. Αυτό προκύπτει, έξάλλου, και από τό βιβλίο τής Marger, έστω κι άν κάτι τέτοιο ήταν πέρα από τις προθέσεις τής.

Σχετικά με τό ρόλο τού ίδρύματος «στη ζωή τού έλληνικού λαού», ή συγγραφείας άναφερείται, ιδιαίτερα, στις υπηρεσίες που άπό προσέφερε στο γύρω πληθυσμό κατά τί διάρκεια κρίσιμων Ιστορικά στιγμών. Έπί πλέον, παραθέτει όρισμένα στοιχεία, τά όποια όμως δέν έπαρκούν για τί έκτίμηση τών συγκεκριμένων άποτελεσμάτων τής λειτουργίας του.

Κι όμως, θά ήταν σημαντικό να γνωρίζαμε, βάσει δεδομένων, άν και κατά πόσο βοηθήθηκε ή άνάπτυξη τής γεωργίας τής γύρω περιοχής (διάδοση π.χ. βελτιωμένων φυλών ζώων, σπόρων), ποιά τό επίπεδο κατάρτισης τών άποφοιτών και ποιά ό βαθμός τής συμβολής τους στον πρωτογενή τόμα.

Βεβαίως τά θέματα αυτά είναι δύσκολο να έξεταστούν άν δέν μελετηθεί ή όλη μέχρι σήμερα λειτουργία τής ΑΓΣ: είναι μια έργασία που πρέπει να γίνει, και τό βιβλίο τής Marger είναι ένα ισχυρό κίνητρο και βοήθημα (για τί σημερινή φάση ενδιαφέρει ή μελέτη τής σύνθεσης τών σπουδαστών, τού εκπαιδευτικού προσωπικού, τό πρόγραμμα σπουδών και, κυρίως, ή συνήθης επαγγελματική έπίδοση τών άποφοιτών).

Οά θέλαμε, μόνον, να σημειώσουμε εδώ ότι, σύμφωνα με τά σημερινά στοιχεία τής σχολής, τό διάστημα 1911-1976 άποφοίτησαν 1.212 σπουδαστές, εκ τών όποιων: τό 45% κατευθύνθηκε σε «γεωργικές επιχειρήσεις και ιδιωτικούς φορείς, συναρπείς με γεωργικά επαγγέλματα, τό 13% σε τεχνικές υπηρεσίες τού Ύψ. Γεωργίας κ.ά. και τό 42% σε μη γεωργικά επαγγέλματα. Οι στατιστικές δέν είναι σαφείς, και έτσι δέν γνωρίζουμε τόν άκριβή αριθμό τών άπο-

## ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

The Greek Review of Social  
Research

Έκδοτής: Έθνικό Κέντρο  
Κοινωνικών Έρευνών (ΝΠΔΔ)  
Σοφοκλέους 1, Αθήνα 122

Έτος 10ο, Τεύχος 36-37  
Β' και Γ' τετράμηνο 1979

Φωτοστοιχειοθεσία:  
Κ. Μπαμπής - Π. Μπαμπής  
Γερανίου 24

έπιμέλεια εκδόσεως  
Τμήμα Δημοσιεύσεων  
Διευθυνσεως Ένημερωσεως τού  
Έθνικού Κέντρου  
Κοινωνικών Έρευνών

TIMH: Δρχ. 250

συνδρομητές έσωτερικού (3 τεύχη)  
για ιδιώτες Δρχ. 500,  
για σπουδαστές Δρχ. 400,  
για νομικά πρόσωπα, τράπεζες,  
όργανισμούς Δρχ. 600

ή άναδημοσίευση τής όλης τού  
περιοδικού έπιτρέπεται μόνο με  
άδεια τού διευθυντού συντάξεως

φοιτών γεωργών. Όστόσο, άποδεικνύεται άρκετά καθαρά ό προσανατολισμός τής πλειοψηφίας τών μαθητών στον τομέα τών υπηρεσιών.

Τι να άπέγιναν άραγε οι μοντέρνοι καλλιεργητές τής σχολής; Καί για ποιά λόγο δέν έπέστρεψαν στις κοινότητες τους; Όποσδήποτε, δέν εθύνονταν γι' αυτό οι διευθυντές. Πρόκειται όμως για ένα φαινόμενο που μέν έπιτρέπει να άμφιβάλουμε για τί υπερεκτίμηση και τήν ώριοποίηση βετικών ρόλων, που άποδίδονται ιδεαλιστικά σε διάφορους διεθνείς μηχανισμούς, φιλανθρωπικού ή άλλου χαρακτήρα, χωρίς να λαμβάνονται άκριβώς ύπ' όψη οι άνάγκες και οι άπαιτούμενες άλλαγές τού χώρου στον όποιο λειτουργούν και στον όποιο ούσιαστικά επιδιώκουν να τό ενσωματώσουν, για συγκεκριμένους κάθε φορά λόγους, στο πλέγμα τών σχέσεων όργανωσης τού συγχρόνου καπιταλιστικού κόσμου.

Καί για να τελειώνουμε, ή δύναμη τών αξιών ενός παιδαγωγικού Πιστεύω, δέν μπορεί να «μετριέται» παρά μέσα από τό γίνεσθαι τών διαπαιδαγωγημένων.

2. Γερουσιαστής Beveridge (9/11/900) στο *Histoire des idées politiques*. Jean Touchard, PUF, 1973.